ECLI:LV:AT:2021:0330.A420200818.20.S
Lieta Nr. A420200818, SKA-435/2021
Administratīvo lietu departaments

Latvijas Republikas Senāts
SPRIEDUMS
Rīgā 2021.gada 30.martā

Tiesa šādā sastāvā: senatori Jautrīte Briede, Anita Kovaļevska un Valters Poķis

rakstveida procesā izskatīja administratīvo lietu, kas ierosināta, pamatojoties uz /pers. A/ pieteikumu par Aizsardzības ministrijas 2018.gada 6.marta lēmuma Nr. MV-N/593 atcelšanu un labvēlīga administratīvā akta izdošanu, sakarā ar Aizsardzības ministrijas kasācijas sūdzību par Administratīvās apgabaltiesas 2020.gada 6.marta spriedumu.

Aprakstošā daļa

[1] 2016.gada 20.janvārī pieteicēja /pers. A/ noslēdza ar Aizsardzības ministriju līgumu par profesionālo dienestu. Dienesta laikā pieteicēja guva veselības traucējumus, kuru dēļ viņai iestājās ilgstoša darbnespēja. Pēc pieteicējas līguma ar 2017.gada 14.septembra pavēli viņa tika atvaļināta no dienesta rezervē, taču pieteicēja, pamatojoties uz veselības stāvokli un pacifisma pārliecību, vēlējās, lai viņa tiktu noņemta no militārā dienesta uzskaites. Ar pārsūdzēto lēmumu pieteicējas līgums atteikts.

Pieteicēja vērsās administratīvajā tiesā. Ar Administratīvās rajona tiesas spriedumu pieteikums noraidīts.

[2] Izskatot lietu sakarā ar pieteicējas iesniegto apelācijas sūdzību, Administratīvā apgabaltiesa pieteikumu apmierināja. Tiesa konstatēja, ka, kaut arī nav iestājies neviens no likumā noteiktajiem gadījumiem, kad personu atvaļina, noņemot no militārā dienesta uzskaites, pieteicējas gadījums ir netipisks viņas veselības stāvokļa un pārliecības dēļ. Tiesa, atsaucoties arī uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas sprieduma atziņām, atzina, ka pacifisms un principiāli iebildumi pret militārā dienesta pildīšanu ietilpst Latvijas Republikas Satversmes 99.panta tvērumā. Analizējot tiesisko regulējumu, ņemot vērā arī pāreju no obligātā militārā dienesta uz profesionālo, tiesa secināja, ka atrašanās rezervē ir saistīta ar militāro dienestu ar no tā izrietošiem pienākumiem, par kuru nepildīšanu var iestāties atbildība, bet likumdevējs nav apsvēris iespēju atteikties no dienesta reliģisku motīvu dēļ. Tiesa atzina, ka konkrētajā lietā, ņemot vērā apstākļus un pieteicējas pārliecību, kuras apšaubīšanai tiesa neredzēja pamatu, pieteicējas apziņas brīvība ir nesamērīgi ierobežota. Tiesa uzskatīja, ka leģitīmo mērķi (valsts aizsardzība un sabiedrības drošība) konkrētajā gadījumā var sasniegt ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, ņemot vērā valstī esošo rezerves karavīru skaitu, apstākli, ka pieteicēja apguvusi tikai pamatapmācības kursu, kā arī to, ka atbilstoši ministrijas paskaidrojumiem pieteicēju viņas veselības stāvokļa dēļ nav paredzēts iesaistīt mācībās un pieteicējas gadījums ir pirmais, kad persona atsakās būt rezervē uzskatu vai pārliecības dēļ. Tiesa arī secināja, ka atbilstoši Militārā dienesta likuma 63.panta trešās daļas 2.punktam rezervistos sievietes ieskaita tikai tad, ja viņas izsaka šādu vēlmi.

[3] Par apgabaltiesas spriedumu Aizsardzības ministrija iesniedza kasācijas sūdzību, norādot tālāk minētos argumentus.

[3.1] Miera laikā rezerves karavīrs piedalās mācībās, lai atjaunotu iemaņas un zināšanas. Uz medicīnisko pārbaudi karavīram jāierodas, ja viņš ir iesaukts uz mācībām. Militārā dienesta likuma 66.panta ceturtā daļa nosaka, ka intervāls starp rezerves karavīru kārtējām militārajām mācībām *nav mazāks par četriem gadiem*, kas nozīmē ne biežāk (nevis *ne retāk,* kā secināja tiesa) kā reizi četros gados, vai arī neiesauc vispār kāda 66.panta astotajā daļā paredzētā apstākļa dēļ. Ja rezerves karavīrs veselības stāvokļa dēļ netiek iesaukts uz mācībām, viņam nav pienākumu, par kuru nepildīšanu iestājas atbildība. No rezerves karavīru uzskaites reģistra izriet, ka pieteicēja nav derīga dienestam miera laikā, dienestam mobilizācijas gadījumā derīga ierobežoti, tātad viņas tiesību ierobežojums ir samazināts līdz minimumam. Šis apstāklis ir būtisks, vērtējot tiesību ierobežojuma smagumu, bet tiesa tam nepievērsa pietiekamu uzmanību.

[3.2] Vērtējot leģitīmo mērķi (nodrošināt valsts aizsardzībai un nacionālās drošības garantēšanai nepieciešamos cilvēkresursus) un personas pamattiesību ierobežojumu, tiesa ir ņēmusi vērā cilvēkresursu skaitu miera laikā, taču kara (krīzes) situācijā var būt vajadzība pēc lielāka cilvēku skaita. Slimības, ievainojumi vai citi iemesli un apdraudējuma intensitātes pieaugums var radīt personāla trūkumu. Tāpēc personu grupas atbrīvošana no pienākuma aizsargāt valsti var negatīvi ietekmēt valsts aizsardzības spējas un nav maznozīmīga. Tam ir būtiska nozīme, vērtējot pieteicējas tiesību ierobežojuma samērīgumu, kam tiesa nav pievērsusi uzmanību. Kara, īpašā tiesiskā režīma, mobilizācijas u.c. apstākļos militārajā dienestā var iesaukt arī rezervistus, kuriem, atšķirībā no pieteicējas, nav militārās sagatavotības. Militārās sagatavotības līmeņa uzturēšana nav noteicošā. Tiesa nepamatoti atsaukusies uz Militārā dienesta likuma 63.panta trešās daļas 2.punktu, kurš līdz 2017.gada 12.decembrim noteica, ka rezervē ieskaita sievietes, kas izsaka šādu vēlmi *vai ir apguvušas speciālu militārās apmācības kursu* [..]. Ar 2017.gada 16.novembra grozījumiem likuma 63.pantā noteikts, ka pilsoņus (arī sievietes), kuri brīvprātīgi pieteikušies dienestam rezervē un sekmīgi apguvuši noteiktu apmācības kursu, ieskaita rezerves karavīros.

[3.3] Apstāklis, ka šis gadījums ir bijis pirmais, kad kāds atsakās būt rezervē uzskatu vai pārliecības dēļ, nedod pamatu to uzskatīt par netipisku. Obligātais militārais dienests sastāvēja no aktīvā militārā dienesta un dienesta rezervē. Tiesa nepamatoti uz dienestu rezervē ir attiecinājusi šajā likumā paredzēto iespēju personām, kuras pārliecības dēļ nevar pildīt militāro dienestu, to aizstāt ar alternatīvo dienestu. *Rezervē* ieskaitīja arī *pēc alternatīvā* dienesta beigšanas (neatkarīgi no pārliecības). Likumdevējs bija izvērtējis un jau 2000.gadā bija secinājis, ka kara (krīzes) apstākļos šāds pamattiesību ierobežojums būtu nepieciešams un samērīgs ar sasniedzamo leģitīmo mērķi. Nav pamata uzskatīt, ka likumdevējs šo jautājumu atstāja bez ievērības, pieņemot Militārā dienesta likumu, vai būtu vēlējies militārā dienesta tiesisko regulējumu liberalizēt tiktāl, lai ļautu izbeigt dienesta attiecības bez saistībām, ja militārā dienesta izpilde reliģiskās vai citādās pārliecības dēļ kļuvusi nepieņemama. Pirmkārt, Militārā dienesta likuma 15.panta otrajā daļā ir iekļauts aizliegums karavīram atteikties no dienesta pienākumu izpildes reliģisku (pēc analoģijas - pacifistisku) motīvu dēļ. Otrkārt, Militārā dienesta likuma 43.pants neparedz karavīra tiesības vienpusēji izbeigt profesionālā dienesta līgumu, bet tikai iniciēt tā izbeigšanu. Treškārt, likumdevējs ir paredzējis

atvaļināto karavīru ieskaitīšanu rezervē, izsmeļoši uzskaitot gadījumus, kad noņem no militārā dienesta uzskaites. Šāda regulējuma mērķis ir nodrošināt Nacionālo bruņoto spēku gatavību pildīt uzdevumus, novērst neprognozējamu personāla resursu samazināšanos un maksimāli izvairīties no situācijām, kad nepieciešamais karavīru skaits pārsniedz esošā personāla skaitu.

[3.4] Tulkojot Militārā dienesta likuma normas, jāņem vērā, ka ir izveidots vienots, sasniedzamajiem mērķiem atbilstošs regulējums, kas paredz personu tiesību un brīvību ierobežojumus valsts apdraudējuma pārvarēšanai atkarībā no apdraudējuma rakstura un intensitātes, nodrošinot samērīguma un lietderības principus. Likumdevējs dažādos likumos ir noteicis personu tiesību ierobežojumus (pārvietošanās brīvībai, vārda brīvībai, tiesībām rīkot sapulces, gājienus, piketus, organizēt streikus, tiesībām uz īpašumu, tiesībām brīvi izvēlēties nodarbošanos, darbavietu u.c.), gan arī noteicis papildu pienākumus, kas daļēji ierobežo šīs tiesības. Saskaņā ar Nacionālās drošības likuma 5.pantu katra pilsoņa pienākums ir aizstāvēt valsts neatkarību, brīvību un demokrātisko valsts iekārtu. Valsts aizsardzības īstenošanai kara vai militāra iebrukuma laikā visiem iedzīvotājiem jāpilda bruņoto spēku uzdevumi. Tiek paplašināts apdraudējuma pārvarēšanā iesaistīto cilvēkresursu apjoms, iesaukšanai aktīvajā dienestā pakļaujot ne tikai rezerves karavīrus, bet arī rezervistus. Sabiedrības kopīgajam labumam iedzīvotāju tiesības un brīvības var tikt pakļautas ierobežojumiem.

[3.5] Apkopojot norādīto, nekorekta tiesību normu interpretācija noveda pie lietas nepareizas izspriešanas. Tiesa izdarījusi pārsteidzīgus secinājumus par pieteicējas tiesību ierobežojumu smagumu un nesamērīgumu ar sabiedrības gūto labumu, kā arī kļūdaini atzinusi izskatāmo gadījumu par netipisku jeb tādu, ko likumdevējs nav paredzējis.

[4] Pieteicēja ir iesniegusi paskaidrojumus, norādot, ka kasācijas sūdzība nav pamatota.

Motīvu daļa

[5] Lietā nav strīda par to, ka attiecībā uz pieteicēju nav iestājies neviens no Militārā dienesta likuma 42.panta otrajā daļā noteiktajiem priekšnoteikumiem, kad, atvaļinot karavīru, viņš tiek noņemts no militārā dienesta uzskaites. Tāpēc atbilstoši šā panta trešajai daļai būtu izdodams obligātais administratīvais akts par pieteicējas atvaļināšanu militārā dienesta rezervē.

Kasācijas sūdzībā nav argumentu, līdz ar to Senāts secina, ka nav strīda par to, ka šādu aktu var neizdot gadījumā, ja gadījums ir netipisks jeb tāds, ko likumdevējs nav apsvēris, un tā izdošana rada nesamērīgu pieteicējas tiesību ierobežojumu.

Tāpat kasācijas sūdzībā nav argumentu, ka pacifisms un principiāli iebildumi pret militāro dienestu ietilpst Latvijas Republikas Satversmes 99.panta, kas noteic ikviena tiesības uz domas, apziņas un reliģiskās pārliecības brīvību, tvērumā.

Kasācijas sūdzībā nav arī argumentu, kas būtu saistīti ar tiesas vērtējumu par pieteicējas pacifistiskās pārliecības patiesumu un noturību.

No kasācijas sūdzības izriet, ka lietā joprojām ir strīds par to, vai konkrētais gadījums ir tāds, kuru likumdevējs nav paredzējis. Tāpat lietā ir strīds, vai pieteicējas tiesības, ņemot vērā tieši konkrētās lietas apstākļus, ir samērīgi ierobežotas.

[6] Apgabaltiesa secinājumus par to, ka likumdevējs, pieņemot attiecīgās tiesību normas, šāda veida gadījumu nav apsvēris, ir balstījusi uz apstākli, ka no 2007.gada 1.maija Latvijā nav obligātā militārā dienesta, bet ir profesionālais dienests, kuru Latvijas pilsonis pilda *brīvprātīgi*. Ar to ir respektētas personas tiesības izvērtēt dienesta atbilstību tās uzskatiem un pārliecībai. Dienests rezervē netiek definēts kā obligātais militārais dienests, tāpēc nav pamata domāt, ka tas ir obligāts. Militārā dienesta likuma 15.panta otrajā daļā iekļautā norma, kas nosaka aizliegumu karavīram atteikties no dienesta pienākumu izpildes reliģisku motīvu dēļ, ir spēkā no likuma stāšanās brīža 2002.gada 1.jūlijā, tātad sākotnēji tā tika attiecināta uz obligāto militāro dienestu (kuru varēja aizstāt ar alternatīvo dienestu). Norma neierobežo iespēju izbeigt dienesta līgumu pirms termiņa pārliecības dēļ.

[7] Aizsardzības ministrijas ieskatā tiesa nepamatoti atzinusi, ka likumdevējs nav apsvēris, ka persona pārliecības dēļ varētu nevēlēties būt militārā dienesta rezervē. Šāda viedokļa pamatošanai ministrija ir atsaukusies uz Militārā dienesta likuma 15.panta otrajā daļā iekļauto normu, kas nosaka aizliegumu karavīram atteikties no dienesta pienākumu izpildes reliģisku motīvu dēļ.

Senāts atzīst par pareizu apgabaltiesas secinājumu, ka minētā norma neļauj atteikties no konkrētu pienākumu pildīšanas, atrodoties dienestā, bet nav iztulkojama plašāk kā pienākums turpināt dienesta attiecības, ja personas iekšējā pārliecība patiesi un noturīgi ir mainījusies un palikšana militārajā dienestā ir pretrunā ar šo pārliecību.

[8] Aizsardzības ministrija arī argumentējusi, ka arī pēc alternatīvā dienesta, kurš bija paredzēts personām, kas pārliecības pēc nevēlējās būt obligātajā militārajā dienestā, personas tika ieskaitītas rezervē. Šāda pieeja saglabāta arī turpmāk.

Senāts piekļauj, ka likumdevējs apzināti vēlējās rezerves karavīra statusu piešķirt arī šādām personām. Tomēr, interpretējot tiesību normu, izmantojot vēsturisko interpretācijas metodi, ir jāņem vērā arī tiesiskās domas attīstība un jāvērtē, kā likumdevējs šodien skatītos vai kā tam būtu jāskatās uz situāciju, lai tā likumā iekļautā griba nenonāktu pretrunā ar tiesību normu hierarhijā augstāku tiesību normu. Turklāt atbilstoši tiesību teorijas atziņām, kas ietvertas arī Administratīvā procesa likuma 17.panta trešajā daļā, ja, interpretējot tiesību normu pēc dažādām metodēm, iespējams nonākt pie dažādiem rezultātiem, ir jālieto tā metode, kuras rezultāts atbilst tiesību sistēmai.

[9] Kā jau minēts iepriekš, no kasācijas sūdzības neizriet, ka Aizsardzības ministrija iebilstu pret tiesas secinājumu, ka pacifistiskā pārliecība ietilpst Latvijas Republikas Satversmes 99.panta tvērumā. Savukārt atbilstoši Satversmes 89.pantam valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā arī ar Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem.

Apgabaltiesa spriedumā atsaukusies uz starptautiskajiem līgumiem, tostarp Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – konvencija) 9.pantu, kā arī norādījusi uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – Cilvēktiesību tiesa) 2011.gada 7.jūlija spriedumā lietā „Bayatyan v. Armenia" (*pieteikuma Nr. 23459/03*) ietvertajām atziņām.

Senāts vērš uzmanību, ka ar šo spriedumu Cilvēktiesību tiesas Lielā palāta mainīja savu iepriekšējo judikatūru, atbilstoši kurai tas, vai ir pieļaujama pārliecībā balstīta atteikšanās no militārā dienesta, bija valstu izvēles jautājums. Cilvēktiesību tiesa secināja, ka tiesības atteikties no militārā dienesta, pamatojoties uz pārliecību, ir ietvertas konvencijas 9.pantā.

Tāpat Senāts vērš uzmanību uz faktu, ka Eiropas Savienības Pamattiesību hartas, kas stājās spēkā 2009.gadā, 10.panta otrajā daļā tiešā tekstā ir minētas tiesības uz pārliecībā balstītu atteikšanos. Uz to iepriekš minētajā spriedumā atsaucās arī Cilvēktiesību tiesa, norādot, ka tas atspoguļo vienprātību Eiropas Savienības dalībvalstu starpā attiecībā uz šīm tiesībām, kā arī šo tiesību nozīmīgumu mūsdienu Eiropas sabiedrībā (*sprieduma 106.punkts*).

Savukārt Eiropas Padomes Ministru komiteja 2010.gada 12.februārī ir pieņēmusi rekomendāciju CM/Rec(2010)4 par bruņoto spēku locekļu cilvēktiesībām (pieejama: *https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cf8ef*), kurā ieteikts Eiropas Padomes dalībvalstīm respektēt pārliecības brīvību, kas ietver arī iespēju bruņoto spēku profesionālajiem locekļiem pamest bruņotos spēkus pārliecības dēļ

(42.punkts), bet atteikuma gadījumā šo atteikumu pakļaut neatkarīgas un objektīvas institūcijas pārbaudei (44.punkts).

Kā redzams no minētā, tiesības atteikties no militārā dienesta pārliecības dēļ pēdējā desmitgadē ir attīstījušās, un šo apstākli nevar neņemt vērā, interpretējot nacionālās tiesību normas. Nekas neliecina, ka likumdevējs, izstrādājot Militārā dienesta likuma normas, šādu attīstību varētu būt apsvēris.

Ņemot vērā iepriekš minēto, noraidāms ir arguments, ka likumdevējs ir apsvēris, ka personas pārliecība nevar būt pamats atbrīvošanai no rezerves karavīra statusa.

[10] Vienlaikus Senāts vērš uzmanību, ka Cilvēktiesību tiesa vairākās lietās (piemēram, *2016.gada 15.septembra spriedums lietā „Papavasilakis v. Greece", iesnieguma Nr. 66899/14; 2020.gada 10.marta spriedums lietā „Dyagilev v. Russia", iesnieguma Nr. 49972/16*) ir arī atzinusi, ka kompetentās valsts iestādes drīkst iztaujāt personu, lai novērtētu tās pārliecības nopietnību un novērstu mēģinājumus ļaunprātīgi izmantot konvencijas 9.pantā paredzētās garantijas. To var darīt, lai novērstu risku, ka persona tikai izliekas, ka viņas atteikšanās no militārā dienesta ir balstīta uz pārliecību. Cilvēktiesību tiesa atzinusi, ka, ja indivīds atsakās no militārā dienesta reliģiskās vai citas pārliecības dēļ, viņam var prasīt pamatot pārliecības patiesumu un, ja šāda pamatojuma nav, nonākt pie indivīdam nelabvēlīga secinājuma.

Tomēr konkrētajā gadījumā šiem argumentiem nav ietekmes uz lietas rezultātu, jo, kā jau minēts iepriekš, apgabaltiesa nav apšaubījusi pieteicējas pacifistiskās pārliecības patiesumu un noturību, bet kasācijas sūdzībā šis apgabaltiesas secinājums nav apstrīdēts.

[11] Aizsardzības ministrija arī norādījusi, ka tiesa izdarījusi nepareizus secinājumus par pieteicējas tiesību nesamērīgu ierobežošanu.

Apgabaltiesa secinājumus par ierobežojuma nesamērīgumu balstījusi apsvērumā, ka pati par sevi atrašanās dienestā, kura darbības metodes un līdzekļi ir pretēji personas pārliecībai, pienākums pakļauties pavēlēm, par kuru neievērošanu var iestāties atbildība, pienākums saglabāt kaujas zinības, iemaņas un sagatavotību, būtiski ierobežo personas tiesības uz pārliecību. Savukārt ierobežojuma leģitīmo mērķi (citu cilvēku tiesību un sabiedrības drošības aizsardzība) var sasniegt ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, ņemot vērā kopējo rezerves karavīru skaitu, apstākli, ka pieteicējas gadījums ir pirmais gadījums (kas norāda uz to, ka tas ir netipisks), ka pieteicēja apguvusi tikai pamatapmācības kursu un nav guvusi papildu zināšanas, ka dienesta laikā pieteicēja guva traumu, kas pieteicējai radīja ne tikai fiziskas, bet arī garīgas ciešanas, un tam joprojām ir sekas, ka veselības stāvokļa dēļ pieteicēju nav paredzēts iesaukt uz militārajām mācībām.

[12] Izvērtējot apgabaltiesas secinājumus un kasācijas sūdzības argumentus kopumā, Senāts secina, ka kasācijas sūdzības argumenti neatspēko visus apgabaltiesas sprieduma argumentus, pat ja atsevišķiem kasācijas sūdzībā minētajiem argumentiem varētu piekrist.

Pieteicējas tiesību ierobežojuma nesamērīgums ar sasniedzamo mērķi (valsts aizsardzība un sabiedrības drošība) izriet no konkrētajā lietā konstatēto apstākļu kopuma jeb „sabiezinājuma". Tiesa pie šāda secinājuma nonāca ne tikai pieteicējas pacifistiskās pārliecības dēļ, bet ņemot vērā arī citus apstākļus. Senāts nesaskata, ka pie šāda apstākļu „sabiezinājuma" apgabaltiesai noteikti bija jānonāk pie cita secinājuma.

Arī arguments, ka pieteicējas tiesību reālais ierobežojums ir minimāls, jo viņa veselības stāvokļa dēļ netiek iesaukta mācībās, neliek nosvērties par pretējo. Kā rezerves karavīram pieteicējai joprojām saglabājas pienākums ierasties uz medicīnas pārbaudēm, un gadījumā, ja viņas veselības stāvoklis uzlabotos, viņai iestātos arī citi pienākumi.

[13] Apkopojot šajā spriedumā minēto, Senāts atzīst, ka kasācijas sūdzības argumenti nenorāda uz tādiem apgabaltiesas pieļautiem materiālo vai procesuālo tiesību normu pārkāpumiem, kas būtu ietekmējuši lietas iznākumu. Apgabaltiesas spriedums ir atstājams negrozīts, savukārt Aizsardzības ministrijas kasācijas sūdzība noraidāma.

Rezolutīvā daļa

Pamatojoties uz Administratīvā procesa likuma 348.panta pirmās daļas 1.punktu un 351.pantu, Senāts

nosprieda

atstāt negrozītu Administratīvās apgabaltiesas 2020.gada 6.marta spriedumu, bet Aizsardzības ministrijas kasācijas sūdzību noraidīt.

Spriedums nav pārsūdzams.

J. Briede A. Kovaļevska V. Poķis